

УДК 657.6

Будник Л.А.*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри аудиту, ревізії та аналізу
Тернопільського національного економічного університету***Романів С.Р.***кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри аудиту, ревізії та аналізу
Тернопільського національного економічного університету*

КРИТЕРІЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В РОБОТІ ДЕРЖАВНИХ АУДИТОРІВ

CRITERIA OF COMPETENCE IN THE WORK OF PUBLIC AUDITORS

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено критерії компетентності в роботі державних аудиторів. Визначено рівень загальних вимог до їх професійності. Розроблено пропозиції щодо вдосконалення вимог до компетенції аудиторів відповідно до сучасних завдань державного аудиту. Виходячи з даних завдань, особливої ваги набувають питання, пов'язані з визначенням необхідних здатностей до стратегічного бачення в роботі державних аудиторів, уміння прогнозувати, моделювати ситуації, приймати рішення у мінливому середовищі, генерувати креативні ідеї, бути ефективними. Обґрунтовано необхідність стратегічного бачення в роботі державних аудиторів. Надано пропозиції щодо впровадження безперервної освіти.

Ключові слова: державний аудит, державні аудитори, компетентність, компетенція, стратегічне бачення, особистісні компетенції.

АННОТАЦИЯ

В статье исследованы критерии компетентности в работе государственных аудиторів. Определен уровень общих требований к их профессионализму. Разработаны предложения по усовершенствованию требований к компетенции аудиторів в соответствии с современными задачами государственного аудита. Исходя из данных задач, особое значение приобретают вопросы, связанные с определением необходимых способностей к стратегическому видению в работе государственных аудиторів, умение прогнозировать, моделировать ситуации, принимать решения в меняющейся среде, генерировать креативные идеи, быть эффективными. Обоснована необходимость стратегического видения в работе государственных аудиторів. Внесены предложения по внедрению непрерывного образования.

Ключевые слова: государственный аудит, государственные аудиторы, компетентность, компетенция, стратегическое видение, личностные компетенции.

ANNOTATION

The article examines the criteria of competence in the work of public auditors. The level of general requirements for the professionalism of public auditors is determined. Proposals for improving the requirements for the competence of auditors in accordance with the modern tasks of the public audit are developed. On the basis of these tasks, the issues related to the definition of the necessary capabilities for strategic vision in the work of state auditors, the ability to predict, model situations, make decisions in a changing environment, generate creative ideas, and be effective in a changing world become issues of particular importance. The necessity of a strategic vision in the work of public auditors is substantiated. Proposals for the implementation of the continuous education direction are given.

Keywords: public audit, public auditors, competence, competency, strategic vision, personal competencies.

Постановка проблеми. Система державного фінансового контролю в сучасних умовах характеризується постійним розвитком і вдоскона-

ленням, виділенням аудиту в самостійну ланку контрольної діяльності, в ході проведення якої визначають, наскільки ефективно використовують державні ресурси і майно, доцільно і належно розподілені доходи і видатки бюджетів різних рівнів, виконані прийняті рішення, дотримані положення законодавчих і нормативних актів. Державний аудит за інерцією сприймають як вид контрольно-ревізійної роботи, однак порівняно з іншими формами контролю він має іншу ідеологію, мету і завдання.

Державний аудит передбачає не тільки вирішення важливих завдань щодо попередження і виявлення фактів незаконного та неефективного використання державних ресурсів, запобігання виникненню помилок і зловживань у діяльності підприємств державного сектора, його необхідно розуміти як інструмент державного управління, чітку систему, яка спрямована на оцінку ефективності використання державних фінансових ресурсів, визначення стратегії поведінки суб'єкта, тому й критерії професійності в роботі державних аудиторів повинні бути особливими. У сучасних умовах однією з проблем розвитку державного аудиту є брак професійних кадрів, які здатні забезпечити ефективність контролю відповідно до викликів реалій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми і перспективи державного аудиту досліджено у працях вітчизняних фахівців: В. Бугаєнко, Л. Гуцаленко, В. Дерія, Р. Рудніцької, Л. Коновалова, Л. Дикань, Н. Рубан, Ю. Петренко та ін. Учені-економісти аналізують суть державного фінансового аудиту, проблеми і напрями його розвитку в країні, його роль у системі державного фінансового контролю, повноваження суб'єктів, які його здійснюють.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Віддаючи належне результатам проведених досліджень, необхідно відзначити, що низка питань, пов'язаних із підготовкою достатньої кількості кваліфікованих кадрів для державного аудиту, професійним навчанням державних аудиторів та підвищенням їхньої кваліфікації для проведення контрольних заходів відповідно до Стандартів з аудиту

державних фінансів, потребує подальшого розроблення.

Мета статті полягає у дослідженні та обґрунтуванні вимог до компетентності державних аудиторів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування компетентності державних аудиторів відбувається шляхом набуття ними компетенцій, які є комбінацією відповідних характеристик, що належать до знань та їх застосування, вмінь, навичок, здібностей, цінностей, особистих якостей, і дають змогу забезпечити виконання професійних обов'язків на високому рівні.

Поняття компетентності доцільно визначити через такі характеристики, як поінформованість, обізнаність, авторитетність, практичні навички та виконання поставлених завдань. Із погляду експертів DeSeCo, внутрішня структура компетентності включає такі складники, як знання, пізнавальні та практичні вміння і навички, ставлення, емоції, цінності та етичні норми, мотивація [1, с. 22]. На думку Ю.Г. Татура, компетентність спеціаліста з вищою освітою (а державні аудитори належать до таких спеціалістів) – це прагнення і здатність (готовність) реалізувати свій потенціал (знання, вміння, досвід, особистісні якості та ін.), які проявляються ним на практиці для успішної творчої продуктивної діяльності в професійній і соціальній сферах, усвідомлюючи її соціальну значущість та особисту відповідальність за результати цієї діяльності, необхідність її постійного вдосконалення [2, с. 22].

Дж. Равен у праці «Компетентність у сучасному суспільстві» визначив компетентність як специфічну здатність, необхідну для ефективного виконання конкретної дії в конкретній предметній галузі, яка включає вузькоспеціальні знання, особливого роду предметні навички, способи мислення, а також розуміння відповідальності за свої дії. Бути компетентним означає мати набір специфічних компетенцій різного рівня [3, с. 40].

Досліджуючи поняття «компетенція», доцільно визначити, що його змістова основа – це: знання, які повинна мати особа; коло питань, в яких вона повинна бути обізнана; досвід, необхідний для успішного виконання поставлених завдань відповідно до встановлених прав, законів, статутів [4].

У роботі державних аудиторів доцільно виділити: загальні компетенції, професійні компетенції та знання, етичні компетенції, особистісні компетенції.

Кваліфікаційні вимоги до державних аудиторів в Україні визначено Законом України «Про державну службу», Порядком визначення спеціальних вимог до осіб, які претендують на зайняття посад державної служби категорій Б і В, затвердженим Наказом Національного агентства України з питань державної служби від 06.04.2016 № 72; Типовими вимогами до осіб, які претендують на зайняття посад дер-

жавної служби категорії А, затвердженими Постановою Кабінету Міністрів України від 22.07.2016 № 448; наказами відповідних контролюючих органів. Загальні кваліфікаційні вимоги чітко визначені в Законі «Про державну службу» (табл. 1).

У нормативних актах визначають професійні критерії в роботі державних аудиторів (табл. 2).

Рівень загальних вимог до компетентності державних аудиторів, який вони повинні мати для компетентного та ефективного виконання свого завдання, визначений у стандартах державного аудиту.

Вищий орган державного фінансового контролю повинен розробляти кадрову політику, дотримуватися необхідних процедур щодо її реалізації для підбору персоналу необхідної кваліфікації. Державні аудитори повинні мати вищу освіту за їх спеціальностями, а також необхідну підготовку і досвід роботи. Перевірка фінансових механізмів, облікових документів і фінансових звітів вимагає наявності освіти з обліку і контролю, підготовки із суміжних дисциплін, а також знання законодавчих і нормативних актів, що стосуються сфери відповідальності структури, яка підлягає перевірці [6]. Крім того, аудит ефективності може вимагати додаткових знань у таких сферах, як державне управління, економіка, соціальні науки. Кваліфікований аудитор повинен:

- уміти належно здійснювати заходи щодо забезпечення високої якості перевірки;
- забезпечувати високу якість звітів за результатами перевірок;
- сприяти вдосконаленню роботи і виправленню виявлених недоліків;
- досягати кінцевих результатів;
- уміти вирішувати комплексні завдання;
- уміти працювати з великими масивами інформації;
- співпрацювати й налагоджувати партнерську взаємодію;
- мати здатність підтримувати зміни і працювати з реакцією на них;
- організовувати і контролювати роботи;
- мати аналітичні здібності;
- бути дисциплінованим, уміти працювати в стресових ситуаціях.

Коло спеціальностей, необхідних для кожного аудиту, буде змінюватися залежно від типу запланованого аудиту. Всім аудиторам зовсім не обов'язково бути компетентними в усіх без винятку питаннях аудиту. Політика і процедури відбору фахівців для державного аудиту повинні принаймні передбачати наявність персоналу, кваліфікація якого відповідає вимогам виконання поставлених завдань, щоб для кожної перевірки члени аудиторської групи мали необхідні кваліфікацію та досвід.

Якщо необхідно, доцільно залучати фахівців з інших установ та організацій, кваліфікованих експертів, оскільки в багатьох випадках лише їх кваліфікація і компетентність у питаннях,

Таблиця 1

Кваліфікаційні вимоги до державних аудиторів відповідно до законодавства України

Критерії	Опис вимог до посадової особи, залежно від категорії		
	Категорія А	Категорія Б	Категорія В
Загальні вимоги ст. 19, 20 Закону України «Про державну службу» [5]			
Освіта	Вища освіта за фахом, освітній рівень – магістр		Вища освіта за фахом, освітній рівень – бакалавр, молодший бакалавр
Вікові обмеження	Не більше 65 років		
Стаж роботи	Загальний стаж роботи не менше семи років (за визначеними умовами – не менше трьох років)	На менше двох або одного року за визначеними умовами	Не потребує
Обов'язкова умова	Вільне володіння державною мовою, володіння іноземною мовою, яка є однією з офіційних мов Ради Європи (вимога набирає чинності з 1.05.2018)	вільне володіння державною мовою	вільне володіння державною мовою
Знання законодавства	Конституція України; Закон України «Про державну службу»; Закон України «Про запобігання корупції»; Закон України «Про Кабінет Міністрів України»; Закон України «Про центральні органи виконавчої влади»; законодавство, що регулює діяльність відповідного	Конституція України; Закон України «Про державну службу»; Закон України «Про запобігання корупції»; Закон України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні»; - законодавство у сфері державного фінансового контролю, бухгалтерського обліку та закупівель	Конституція України; Закон України «Про державну службу»; Закон України «Про запобігання корупції»; Закон України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні»; - законодавство у сфері державного фінансового контролю, бухгалтерського обліку та закупівель

Таблиця 2

Професійні критерії до державних аудиторів, визначені в нормативних актах

1. Професійні чи технічні знання	<ul style="list-style-type: none"> – знання нормативних документів, що регулюють питання організації та здійснення державного фінансового контролю; – знання основ ведення бухгалтерського обліку та складення фінансової звітності; – знання особливостей здійснення публічних закупівель; – знання методів проведення заходів державного фінансового контролю; – знання основ господарського законодавства; – знання основ цивільного законодавства; – знання особливостей ведення господарської діяльності суб'єктами господарювання, що належать до сфери контролю відділу; – знання порядку розроблення проектів нормативно-правових актів; – знання та практичні навички щодо підготовки аналітичних документів; – знання методів управління персоналом
2. Спеціальний досвід роботи	досвід роботи фінансово-економічного спрямування не менше двох років
3. Знання сучасних інформаційних технологій	знання комп'ютерної техніки та програмного забезпечення
4. Особистісні якості	<ul style="list-style-type: none"> – досягнення кінцевих результатів; – уміння вирішувати комплексні завдання; вміння працювати з великими масивами інформації; – співпраця та налагодження партнерської взаємодії; – здатність підтримувати зміни та працювати з реакцією на них; – організація і контроль роботи; оцінка і розвиток підлеглих; – аналітичні здібності; дисципліна і системність; уміння працювати в стресових ситуаціях

що підлягають перевірці, дадуть змогу зробити правильні висновки і підготувати звіт і рекомендації, які будуть належним чином обґрунтовані.

Велике значення в роботі державних аудиторів мають особистісні компетенції: принциповість, рішучість, вимогливість, інноваційність, креативність, аналітичні здібності, самоорганізація, саморозвиток.

У сучасних умовах державні аудитори не повинні бути цензорами, робота яких спрямована на контроль діяльності посадових осіб, відповідальних за фінансово-господарську діяльність суб'єкта господарювання державного сектора економіки, а творцями, які виявляють неефективність і визначають шляхи усунення проблем і ризиків, з якими зустрічається цей суб'єкт. Отже, завдання, які виконують в

ході проведення державного аудиту, доцільно об'єднати в три блоки: 1) завдання оперативного контролю та корегування; 2) завдання контролю ефективності; 3) завдання стратегічного контролю [7, с. 828].

Виходячи з даних завдань, особливої ваги набувають питання, пов'язані з визначенням необхідних здатностей до стратегічного бачення в роботі державних аудиторів, уміння прогнозувати, моделювати ситуації, приймати рішення у мінливому середовищі, генерувати креативні ідеї, бути ефективними у мінливому світі.

Стратегія передбачає побудову такої моделі, яка описує майбутній стан системи, яка підлягає контролю з урахуванням впливів та викликів зовнішнього середовища та за умови існування резервів у внутрішньому середовищі.

Стратегічне бачення передбачає здатність:

- діагностувати стан системи;
- аналізувати ситуацію;
- до стратегічного аналізу;
- до побудови майбутнього сценарію розвитку.

Підтримати високий рівень компетентності можна на основі програми безперервного розвитку. Еволюційний процес в державному управлінні, зміни форм і методів виконання службовцями завдань і контрольних функцій, утілення в практику державних, галузевих і регіональних цільових програм потребують активізації зусиль суб'єктів системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних аудиторів, тому в сучасних умовах ідея безперервності в освіті повинна стати новою парадигмою мислення. Ця ідея стверджує прагнення фахівця до постійного збагачення особистісного потенціалу, професійних можливостей відповідно до вимог професіоналізму, соціальної мобільності, повноцінної самореалізації в житті.

В основі розвитку безперервності в освіті є шість пріоритетів, які були визначені Меморандумом Європейської Комісії 2000 р. [8]. У цьому документі зазначено, що Європа вже вступила в «епоху знань», яка вимагає змінити традиційні моделі освіти через призму переходу до безперервної освіти та самоосвіти – навчання протягом життя (lifelong learning). Для того щоб в Україні безперервність освіти була дієвою і розвивалася відповідно до європейських тенденцій, в її нормативно-правовому полі повинні бути відображені шість ключових принципів безперервної європейської освіти: базові знання та навички для всіх; збільшення інвестицій у людські ресурси; інноваційні методики викладання і навчання; нова система оцінки отриманої освіти; наставництво і консультування, постійне підвищення кваліфікації [9].

Розвиток суспільних відносин і наукових знань у сучасному світі настільки стрімкий, що теорії, погляди, концепції, форми і методи роботи, які є передовими сьогодні, завтра будуть застарілими. А це висуває завдання не тільки безперервного, а й випереджаючого

навчання. Загальними орієнтирами до побудови нової методології функціонування випереджаючої системи безперервної освіти в галузі державного контролю повинні стати такі керівні принципи:

– єдності – знання і навички державного аудитора повинні включати такі блоки: гуманітарно-суспільствознавчий, економічний, правовий, управлінський у поєднанні з поглибленою спеціалізацією;

– інтеграції системи вищої освіти України в європейській простір – регулювання державної політики безперервної освіти в галузі державного управління та піднесення її до міжнародного рівня;

– системності – врахування підвищення кваліфікації та поглибленої спеціалізації кадрів державного аудиту в технологічній спроможності управлінських рішень щодо навчання впродовж життя;

– багатовекторності – створення умов для інтегрованості форм та методів навчання державних аудиторів;

– випередження – необхідність передбачень змістово-технологічних змін та прогнозів оновлення системи професійного розвитку фахівців державного аудиту.

Світова практика засвідчує доцільність прийняття на державному рівні стратегії навчання і сертифікації державних аудиторів. При цьому має бути чітко визначено:

– хто буде здійснювати сертифікацію державних аудиторів – держава чи незалежні професійні організації;

– за якими програмами і методиками будуть проводитися навчання і оцінювання державних аудиторів;

– за рахунок яких джерел (бюджетних/суспільних коштів, власних коштів претендентів на сертифікацію чи участь у витратах має бути пропорційною) [10].

Не менш важливим є питання, навчатимуться і підлягатимуть сертифікації винятково працівники органів державного фінансового контролю (або особи, що вже працюють у державному секторі) чи це можливо також і для «вихідців» із приватного середовища, які бажають працювати у сфері державного аудиту.

Висновки. Отже, державні аудитори повинні передусім пройти належне навчання для виконання покладених на них обов'язків і відповідності стандартам державного аудиту. Надалі аудитори повинні підтримувати свою професійну компетентність завдяки постійній програмі безперервного розвитку.

Вимоги до професії державного аудитора є дещо вищими, ніж до звичайних державних службовців. Поряд із визначеними кваліфікаційними вимогами до посади такий аудитор повинен приймати і дотримуватися спеціально розроблених правил поведінки та принципів етики для виконання поставлених перед ним завдань. Важливо, щоб суспільство ста-

вилось до державного аудитора з довірою та повагою, покладаючись на його порядність і об'єктивність.

Підтримання високого рівня компетентності можливе на основі програми безперервного розвитку. Ця ідея стверджує прагнення людини до постійного збагачення особистісного потенціалу, професійних можливостей відповідно до вимог професіоналізму, соціальної мобільності, повноцінної самореалізації в житті.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Овчарук О.В. Компетентності як ключ до формування змісту освіти / О.В. Овчарук // Стратегія реформування освіти України. – Київ. : К.І.С., 2003. – 295 с.
2. Татур Ю.Г. Компетентність в структурі моделі якості підготовки спеціаліста / Ю.Г. Татур // Высшее образование сегодня. – 2004. – № 3. – С. 20–26.
3. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Дж Равен ; пер. с англ. – М. : Когито-центр, 2002. – 396 с.
4. Головань М.С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду / М.С. Головань [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uabs.edu.ua/images/stories/docs/K_VM/Holovan_03.pdf.
5. Закон України «Про державну службу» від 10.12.2015 № 889-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/889-19>.
6. Стандарти з аудиту державних фінансів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/232351?cat_id=32836.
7. Будник Л.А. Організаційні аспекти державного фінансового аудиту / Л.А. Будник, І.Д. Голяш // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – Вип. 3. – С. 827–830.
8. Меморандум неперервного образования Европейского Союза [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ec.europa.eu/education/policies/III/life/memoen.pdf>.
9. Діуліна В.В. Принципи багатовекторної неперервної освіти у галузі державного управління / В.В. Діуліна // Теорія та практика державного управління. – 2009. – Вип. 2 (25). – С. 392–398.
10. Рубан Н.І. Концептуальні питання проведення фінансового аудиту використання бюджетних коштів / Н.І. Рубан // Матеріали науково-практичної конференції «Аудит фінансової та господарської діяльності бюджетних установ: проблеми та шляхи запровадження». – К. : Піраміда, 2014. – 144 с.